

Кумановський Михайло Володимирович
аспірант Інституту вивчення проблем
злочинності Національної академії
правових наук України

НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ЗЕМЛЯМИ ВОДНОГО ФОНДУ В ОСОБЛИВО ВЕЛИКИХ РОЗМІРАХ (СТ. 239² КК УКРАЇНИ): ДО ПРОБЛЕМ КВАЛІФІКАЦІЇ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення у сфері довкілля» № 1708-VI від 05.11.2009 року, Кримінальний кодекс України (далі КК або КК України) доповнено новою статтею 239² «Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах». Такий крок законодавця відображає державне та суспільне ставлення до земель водного фонду України та необхідність їх охорони кримінально-правовим засобом. Незважаючи на чинність наведеного припису понад двох років суперечливими залишаються теоретико-правові тлумачення ознак цього злочину, в першу чергу, його об'єктів (родового, видового, безпосереднього), що впливає на слідчо-судову практику та дійсний стан кримінально-правового захисту земель водного фонду.

Щодо об'єктів злочину, передбаченого ст.239² КК, то серед науковців не існує загальновизнаної позиції до їх визначення. В цьому має прояв різні погляди вчених на: (а) розуміння поняття об'єкту злочину; (б) конкретизацію об'єкту злочину щодо певних видів злочинів, зокрема злочину що розглядається у цьому виступі.

Так, перша група вчених визнають об'єктом злочину суспільні відносини, яким заподіюється шкода злочинним діянням або створюється загроза такого заподіяння, та які охороняються КК України. Друга – соціальні цінності, блага, інтереси. Третя – що це люди. Четверта група

вказують, що об'єктом є норми, тощо. Аналіз цих позицій та врахування того, що усе в житті людини та людства, а також у середовищі, де здійснюється людське буття, взаємопов'язано, дозволяє зробити висновок, що об'єктом злочину є суспільні відносини. Це очевидно, тому що суспільні відносини це реальність, оскільки відносини існують між людьми з приводу чогось і буквально розуміння таке, що існування речей можливе лише в режимі суспільних відносин. Отже, вважаючи об'єктом суспільні відносини, на які посягають злочинні діяння, дослідники цієї проблеми неминуче визнавали і в переважній своїй більшості визнають і зараз те, що кримінальне право охороняє не матеріальні цінності і блага (життя, здоров'я, природне середовище, майно тощо), а відносини, що забезпечують існування цих благ.

Не збігаються точки зору авторів і при визначенні родового об'єкту злочину що досліджується. Як відомо, такий об'єкт врахується, насамперед, при визначенні місця його розташування в Особливій частині КК України. Стаття знаходиться у розділі VIII під назвою «Злочини проти довкілля», а тому законодавець родовий об'єкт злочинів з цього розділу пов'язує із заподіянням шкоди або загрозою її заподіяння саме довкіллю. Це підтримується науковцями в багатьох юридичних джерелах інформації – ними родовий об'єкт визнається як суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля. Проте висловлюються і відмінні від наведеної позиції думки. Наприклад, одні автори визначають три різні групи природних об'єктів охорони природи, що утворюють родовий об'єкт екологічних злочинів: (1) природне середовище (довкілля) України в межах біосфери; (2) природне середовище (довкілля) України поза межами біосфери на територіях і площах, на які поширюється національне законодавство; (3) об'єкти природи як у межах біосфери, так і поза нею, вплив на які регулюється нормами міжнародного права. Другі – розглядають родовий об'єкт як суспільні відносини з приводу умов (стосунків), що забезпечують існування багатофункціональної збалансованої єдиної системи, до якої належить і людина (усе це утворює навколишнє природне середовище). Треті

підкреслюють, що родовим об'єктом слід визнавати особливий стан довкілля – екологічну безпеку. Враховуючи, що під охорону кримінального закону (КК України) поставлені найбільш важливі соціальні цінності у виді суспільних відносин, то родовим об'єктом злочинів, що розглядаються слід визнати саме такі з них, що забезпечують охорону *екологічної безпеки нашої країни як особливого стану довкілля, що забезпечує існування та розвиток людини та природних ресурсів.*

Видовий об'єкт злочину передбаченого ст. 239² КК України також визнається в науці кримінального права неоднаково. В межах VIII розділу КК науковці виділяють, такі видові об'єкти: 1) злочини проти екологічної безпеки, 2) злочини у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря, 3) злочини у сфері охорони водних ресурсів, 4) злочини у сфері лісовикористання, захисту рослинного і тваринного світу. З нашої точки зору видовий об'єкт злочину що розглядається є специфічним, і в цьому проявляється особливість злочинного діяння – незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах, а також його предмету, яким є поверхневий (грунтовий) шар земель водного фонду. Тобто *видовим об'єктом можуть виступати сукупність суспільних відносин, що забезпечують захист як земель (поверхневого (грунтового) шару), так і водних ресурсів.* Це питання має кримінально-правове значення, тому що впливає на визначення суміжних злочинів в межах розділу VIII Особливої частини чинного КК України, а також дозволяє більш глибоко визначити безпосередній об'єкт досліджуваного злочину.

На наш погляд *безпосередній об'єкт цього злочину, крім основного характеризується наявністю ще й додаткового об'єкту.* Їх визначення можливе через детальне вивчення структури суспільних відносин, що поставлені законодавцем під охорону нормою статті 239² КК. Визначення основного безпосереднього об'єкту доцільно здійснити з урахуванням: (а) правових особливостей регулювання суспільних відносин в сфері обігу, використання та охорони земель, які прилягають до водних ресурсів (морями,

річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами тощо); (б) конституційної норми (ст.13 Конституції України), де проголошується, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу.

Наведене дозволяє окреслити лише окремі проблеми кваліфікації злочину, передбаченого ст. 239² КК України в частини визначення його родового, видового та безпосередніх об'єктів. Узагальнення існуючих позицій дослідників на це питання та сформульоване авторське бачення шляхів розв'язання зазначеної проблематики, на наш погляд, сприятиме більш точній кваліфікації цього злочину.